

Петро ХОМИН

д. е. н., професор

професор кафедри бухгалтерію та аудиту

Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя

ПСЕВДОТЕОРІЯ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ

Прикро, та доводиться констатувати: Я. Соколов як мав рацію, написавши, що в 30-ті роки минулого століття “Я. М. Гальперін (1894-1952), М. А. Кіпарісов (1873-1956), М. А. Леонтьєв (1893-1958) ...создали схоластическое направление в учете, не теорию, ...а псевдотеорию” [3, с. 494], так і нині міг би її мати, якби звернув увагу на стан т. зв. наукових досліджень у царині бухгалтерського обліку. І це з урахуванням незліченної кількості монографій, котрі публікуються не тільки в обов’язковому порядку при захисті докторських дисертацій, але вже й добровільно – за матеріалами кандидатських, або й просто знічев’я.

От тільки вичитати в них щось оригінальне, яке можна було би віднести до теоретичних здобутків, годі. Бо започаткована в той же період інтерпретація праць зарубіжних авторів, як це сталося з розділом книги класика облікової теорії Й. Шера [1, с. 113-128; 2, с. 204-215; 5, с. 456-503;], без жодної згадки про його авторство, перетворилася зараз в один із методичних прийомів теперішніх претендентів на роль учених – теоретиків бухгалтерського обліку.

До чого ця практика привела, добре видно за перипетією з таким курсом: вочевидь хтось резонно зауважив, що інтерпретацій відомого підручника Н. Грабової “Теорія бухгалтерського обліку” під такою ж назвою вже занадто навіть з урахуванням коміксів під рубриками “Розмова”, “Це цікаво” й викладу тексту суржилом на кшталт “позови кредиторів, які є зобов’язаннями”. Або перлин термінології, як-от “залишкові позови кредиторів, які є капіталом”⁷.

Хоча справді було би цікаво знати, як можна “періодично оглядати стан господарства згідно підсумкових даних по рахунках”, особливо, коли: “У цей час балансовий спосіб характеристики явищ вийшов далеко за ці межі”. Тож, аби не дискредитувати теорію бухгалтерського обліку як науку, цілком резонно прибрали таке посміховище з навчальних планів і перейменували його у “Фінансовий облік – 1”.

Що не вирішує проблеми розвитку інтелекту тих, “кто думает и работает, ...исследует глубинные проблемы бухгалтерского учета, кто составляет нормативные документы (законы, положения, инструкции) и выбирает те или иные методологические приемы для достижения большей эффективности в работе предприятия, теория необходима, без нее люди, входящие в эту группу, не могут жить и работать” [4, с. 4].

А тепер спробуємо, поклавши руку на серце, відповісти на сакраментальне запитання, що можуть почерпнути ті, “кто думает и работает” із таких наративів стосовно притаманності бухгалтерському обліку контрольної функції: “Інакше як глупством це не можна назвати, оскільки облік не виконує контрольних функцій і не може їх виконувати, а лише служить засобом отримання інформації про господарську діяльність, яку використовує система управління для контролю. Облік має зовсім інші функції, ніж контроль.

І байдуже, що насправді з допомогою спеціальних прийомів і способів бухгалтерського обліку ведуться три види контролю: попередній – до здійснення господарської операції; поточний – під час здійснення операції; наступний – після її здійснення, замрїть та “профессору смотрите в рот и повторяйте, что он врет” (И.-В. Гете).

Сказано бо: “Бухгалтерський облік” акцентує увагу на процедурі запису фактів господарської діяльності в книгах, але випадає з поля зору об’єкт науки – процес вимірювання фактів і трансформації даних в інформаційні ресурси, структура ресурсів (тут і далі виділено мною – П. Х.) підприємства та їх використання з метою досягнення позитивного результату”.

⁷ Тези присвячено проблематиці облікової теорії, а не оцінці особистісних характеристик тих, чи інших авторів. Тому в цитатах, які розглядаються під цим аспектом, посилання не наводяться з етичних міркувань.

Ото сподобалося слово, що й не знаєш уже, про які ресурси йде мова: чей же не про ті самі?. Хоча...! Позаяк через два абзаци занепокоєно пропонується, “перетворити старий “бухгалтерський” облік на модернізовану науку про інформаційні ресурси, які на порядок чи кілька (ой, леле! – П. Х.) порядків повинні бути більшими за обсягом і різноманітністю щодо явищ і процесів..., створивши ідеальну систему обліку з точки зору її досконалості та можливостей генерувати без будь-яких обмежень будь-які обсяги інформації на запити користувачів.

Правда, після цього точка зору виглядає крапкою, бо не тільки на кілька, а навіть на один порядок більші, не кажучи вже “без будь-яких обмежень будь-які обсяги інформаційних ресурсів” довідатися не вдається, а тим більш про методику їхнього формування. Мабуть не стало паперу для опису цих інформаційних ресурсів: це ж не жарт хоча б один порядок, а будь-які обсяги – й поготів! Через те щось не чути про впровадження такої ідеальної системи обліку на якомусь підприємстві.

А уявляєте, скільки би то валютних надходжень у нас було, якби вдалося похвалитися перед відсталими країнами світу впровадженням такої модернізованої науки про інформаційні ресурси, ще краще – цю ідеальну систему обліку запатентувати?! Про семимильні черги за порогом кафедри бажаючих укласти договори на госпдоговірні теми щодо заміни нею “старого “бухгалтерського” обліку вже й говорити ніяково.

Тож пора облишити закиди в бік цього обліку, як і перестати мусолити мало не в кожній “монографії” заявлений вислів А. Ч. Літтлтона про нібито відсутність у Particularis de computis et scripturis навіть елементів теорії обліку, причому від власного імені, мовляв Лука Пачіолі, описуючи “дії бухгалтера на практиці, ...теорії ... не дав”. Інакше такі псевдотеоретичні пасажі ніколи не перетворяться в “розвинену теорію обліку, а не той сурогат теорії, який викладають студентам до цього часу”.

От цікаво, якби Лука Пачіолі, замість детального опису діграфізму, наводив подібно до НПЧ – “неграмотних переписувачів чужого” (Ф. Бутинець), всіякі бла-бла-бла, як прийнято нині стосовно того, про що вони не мають найменшого уявлення, чи розповсюдилась би подвійна бухгалтерія на весь світ? Ото ж то й воно! Відтак нічого дивуватися, що в зарубіжних джерелах про вітчизняних “теоретиків” ніхто ні сном ні духом.

Як і з марності намагань залучити їхніх учених до участі в наших конференціях, бо вислуховувати в них же скопійоване та ще й перекручене: послуговуються при цьому не оригіналами праць, а комерційними “заманухами”, в яких не прикметник прив’язують до іменника, а навпаки, підганяють його переклад до прикметника, мабуть ніхто не хоче. І для усунення ганебного явища компіляцій і відвертого плагіату з вітчизняної теорії бухгалтерському обліку можливо варто спробувати спосіб, яким у давнину віднадували п’яниць від зеленого змія, нагороджуючи медаллю вагою 5 кг, яку вони повинні були носити на шиї.

Ото й таких “учених” треба робити номінантами подібної медалі з написом НПЧ, вручаючи їх на конференціях замість бейджиків і вони мають бути незломними принаймні до їхнього закінчення як електронні браслети, звичайно, зважаючи на вагу, не наручними, а теж нашійними.

Можливо тоді позбудемося плагіату й компіляцій та збережемо принаймні сотні гектарів лісів від вирубування, деревина з яких переробляється на папір для тиражування псевдотеоретичних опусів, які нині заповнили наш ринок облікової літератури. Хоча нічого путнього стосовно теорії бухгалтерському обліку в них не віднайти вдень зі свічкою.

Список використаних джерел

1. Блатов Н.А. Балансоведение (курс общий). Л.: Экономическое образование, 1930. 184 с.
2. Вейцман Н.Р. Курс балансоведения. М.: Центросоюз, 1927. 246 с.
3. Соколов Я.В. Бухгалтерский учёт: от истоков до наших дней. М.: Аудит ЮНИТИ, 1996. 638 с.
4. Соколов Я. В. Основы теории бухгалтерского учёта. М.: Финансы и статистика, 2000. 496 с.
5. Шер Й. Ф. Бухгалтерия и баланс. 4-е изд.: Пер. с 5-го нем. изд. С. И. Цедербаума. М.: Экономическая жизнь, 1926. 575 с.